

PROFESORA ŠMITA ATSTĀTAIS ZINĀTNISKAIS MANTOJUMS

(Sakarā ar valodnieka, etnogrāfa un folklorista 24. gadu nāves dienu.)

1962. gada 6. jūnijā paiet 24 gadi kopš prof. Dr. phil. Pētera Šmita nāves. Piedzimis 1869. gada 13/25 decembrī Raunas pagasta Lisas Pekšos, Šmits sākumā apmeklē vietējo Jāņa skolu, kas vēlāk nosaukta viņa vārdā, tad (kopa ar vēlāko valodnieku Jāni Endzelīnu) Cēsu aprinķa skolu un pēc tam Nikolaja ģimnaziju Rīgā. Pēc absolvēšanas viņš aizbrauc uz Maskavu, kur studē filoloģiju Maskavas universitātē, tad pāriet uz Pēterburgas universitāti un tur beidz Austrumu valodu fakultāti. Turpat pie prof. Voltera (ievērojama leišu zinātnieka) pabeidz arī leišu valodas kursu.

Pēc universitātes beigšanas, Šmits apprecējas ar Mariju Jēgeri no Smiltenes, iestājas Krievijas ārlietu ministrijas dienestā un saņem valdības komandējumu uz Pekinu. Šo mēnešiem ilgo ceļu, kad transsibirijas dzelzceļš vēl nebija viss izbūvēts, Šmitam ar sievu un ar studiju biedri A. Rudakovu, bija jāveic pa daļai ar vagonētēm, ar zirgiem, bet pāri Gobi tuksnesim Mongolijā, no Urgas līdz Kalganai (ko kiniski sauc Džān-dzja-kou, kas nozīmē Džān'a mājas vārti lielajā Ķīnas mūrī) - uz kamiela muguras. Šis ceļojums vairākās daļās aprakstīts Mājas viesu mēnesrakstā, pagājušā gadu simtensā pēdējos un šā gadu simtensā pirmajos gados. Pekinā Šmits darbojas Krievijas vēstniecībā un Pekinas universitātē, tanī pat laikā nododoties ķīniešu un mandžūru valodas pētniecībai. Pekinā Šmitiem 1897. gada vasarā piedzimst dēls Pāvils. Pēc Pekinā pārdzīvotās "bokseru" sacelšanās, viņš ar dzimtu pārbrauc uz Vladivostoku, kur turienes 1899. gadā nodibinātā Austrumu institūtā ienem ķīniešu un pa daļai arī mandžūru un mongoļu valodas katedru. Institūtā viņš darbojas no 1900. līdz 1920. gadam, vairākas reizes izpildīdams arī direktora vietu, bet 1918. gadā ievēlēts par direktoru.

Šmita pirmais iespiests zinātniskais darbs ir Pēterburgā krievu valodā izdotā gramāta "Trejāds patskaņu garums latviešu valodā". Būdams vēl students, viņš pārtulkoja latviski Zagoskina stastu "Sarkanā puķe", kas pag. gadsimtensā beigās iespiests Mājas viesu mēnesrakstā.

Vladivostokā viņa lielākais darbs ir ķīniešu gramatika krievu valodā ar nosaukumu "Opyt mandarinskoj grammatiki" (vairāk par 500 lapas pusēm), kas iespiests 1902. gadā un izlietota maģistra disertācijai. Otrs, papildināts izdevums iznāk 1915. gadā. Šī grāmata, pēc orientālista prof. I. Baranova atzinuma, ir viens no labākiem mācības avotiem ķīniešu (mandarīnu) sarunas un rakstu valodā, ar pilnīgu gramatiku un ķīniešu tekstiem. Šmits ir pirmais no Austrumu institūta mācības spēkiem, kas sekmīgi aizstāvēja disertāciju un kuru Izglītības ministrija apstiprināja par pilntiesīgu profesoru.

No prof. Šmita Vladivostokas laikmeta darbiem mināmi: "Ķīniešu chrestomatija iesācējiem" (1904.g.), "Mandžūru valodas mācība" 2 daļās (1907. un 1908. g.) un no cikla "Jaunie un senie brīnumu stāsti" - "Fan-de liktenis", kas iznāk 1909. gadā. Vairāki Šmita valodniecības un etnogrāfiski raksti iespiesti arī "Austrumu institūta ziņās" - Vestnik Vostočnogo Instituta - un citos tā laika izdevumos. Turpat Vladivostokā viņš pabeidz arī "Latviešu mītoģiju" un nosūta to iespiešanai uz Maskavu. Pa to laiku izcēlās revolūcija, un Šmits jau domāja, ka viņa vienā eksemplārā rakstītais manuskripts būs gājis zudumā, bet vēlāk izrādījās, ka grāmata iespiesta Komunistu spiestuvē, un Šmits to saņēma, kad bija jau Rīgā.

* HARBINĀ;
Baranovs bij
tāva students

Dzīvojot Tālaļos austrumos vairāk par 25 gadiem, Šmits pastāvīgi uz-
tur sakarus ar Latviju, sūtīdams savus rakstus Rīgas laikrakstiem un ik pārgadus
pavadot vasaras brīvlaiku dzimtenē.

Pirmā pasaules kara beigās, prof. Šmits saņem divus uzaicinājumus: -
vienu, kopīgu no Kolumbijas universitātes tā laika prezidenta prof. Nicholas
Murray Butlera un Šmita pazinas no Pekinas laikiem - prof. Berthold Laufer'a,
ienemt ķīniešu valodas katedru Kolumbijas universitātē Nujorka (kur viņu aici-
nāja ne tikai ka mācības speku ķīniešu valodā, bet arī ka vienīgo dzīvo specia-
listu mandžuru valodā, kas pati uzskātama jau par mirušu, bet nepieciešama seno
ķīniešu rakstu pētīšanai); un otru uzaicinājumu no jēndibinātās Latvijas valdī-
bas pāriet uz Latvijas universitāti. Neskatoties uz vilinošiem noteikumiem Sa-
vienotajās Valstīs, Šmits 1920. g. vasarā ar kuģi "Dania", kopā ar latviešu ka-
ra laika bēgļiem, atgriežas dzimtenē. Viens no iemesliem bija tas, ka Šmits
vispirms gribēja pabeigt savus iesāktos lielos darbus latviešu folklorā.

Latvijā, blakus darbam universitātē, kur prof. Šmits lasa ievadu va-
lodniecībā, salīdzinošo valodniecību un neobligato priekšmetu - ķīniešu valodu,
viņš nododas jau jaunības dienās iesāktam darbam - tautas gara mantu vākšanai un
sistemātizēšanai. (Dienzēl, lielu daļu zīmīšu ar viņa paša savāktām tautas dzie-
smām un "mānēm", ko tas bija atstājis lauku mājās, pirmajā pasaules karā zal-
dāti bija nopīpējuši.)

Līdztekus latviešu folkloram, Šmits apstrādā arī materiālus par pale-
aziātu tautām, ko tas bija savācis ceļojumos pa Amūras upi, Mandžuriju un Sibi-
rijas ziemeļiem. Tā, 1923. gadā Latvijas universitātes izdevuma - Acta universi-
tatis latviensis - iznāk Šmita darbi angļu valodā: "Oļču valoda" un "Negidālu
valoda". Abos darbos ir ievadi un vokabulāri, tāpat salīdzinājumi ar tungusū un
mongoļu valodu. 1927. gadā iznāk vēl "Oroču valoda" un 1928. gadā - "Samagiru va-
loda". Tie ir pirmie rakstveida šo valodu pētījumi.

1932. gadā, Leipciņas zinātniskajā zurnālā "Asia Major" parādās Šmita
vācu valodā - "Ķīniešu elementi mandžuru valodā", kas aptver vairāk par 200 la-
pas pusēm. Tas iespīests ar paskaidrojumiem ķīniešu un mandžuru zīmēs, un ir vie-
nīgais šāda veida darbs pasaule.. Mandžuru un citu tunguzu valodu zināšanas deva
prof. Šmitam iespēju izskaidrot vecos ģeogrāfiskos nosaukumus Mongolija, Mandžū-
rija un Amūras apgabalā. Pēc prof. Šmita teorijas, mandžuri sasnieguši Amūras
krastus no Centrālās Azijas un, virzoties uz austrumiem, devuši vietām mandžū-
riskus nosaukumus, piemēram: Kuenga, Hingan un citus. (ARĪ KALGAN)

1927. gadā "Somu-ūgru biedrības rakstos" publicēts Šmita darbs vācu
valodā: "Vārdi-skaitļi altaju valodās" un 1934. gada Oksfordā 2 darbs angļu va-
lodā: "Persiešu dualisms Tālaļos austrumos".

Latvijas universitātes vēsturē piemināms interesants notikums. Tur pie
profesora Šmita aizstāvēja dissertāciju ķīniešu valodā viens poļu zinātnieks.

No pēdējiem vispār pazīstamiem prof. Šmita monumentāliem darbiem ir
"Latviešu tautas pasakas un teikas" 15 sējumos, "Latviešu tautas dziesmas" čet-
ros lielos sējumos un "Latviešu tautas ticējumi", kuru pēdējais sējums parādās
jau pēc profesora nāves. Pie šiem trim lielajiem darbiem Šmits strādāja jau no
skolas gadiem, apstaigājot vairākus novadus un vācot tautas gara mantas no "ve-
ciem laudīm."

Latvijā iznāk "Latviešu mītoloģija" otrā izdevumā, "Etnogrāfisko
rakstu krājums" un vairākas citas grāmatas. 1936. gadā Šmita redakcijā iznāk
arī vairāk neka 500 lapas pušu biežais sējums "Jaunlatgales aprinka krievu zem-
nieku folklorš." *Krievu valodā.*

Še paliek nepieminēti vel daudzi Šmita darbi, ka arī atseviski raksti zinātniskos izdevumos un periodikā. Par zinātnisko darbību Šmitam kā pirmajam piešķirta Latvijas Tēvzemes balva. 1927. gadā viņš ievēlēts par Upsalas universitātes goda doktoru. Profesors Šmits darbojas Rīgas latviešu biedrības zinātnu komitejā un vairākas starptautiskās zinātniskas biedrības, starp citām arī visā pasaulē pazīstamā "Folklore Fellows". Savu plašo zinātnisko biblioteku Šmits novēlēja Latvijas universitātei.

Pret studentiem Šmits bija vienmēr iecietīgs - termiņu viņam nebija - eksaminēja katrā laikā un vietā. "Tas ir mans pienākums un man sirdsapziņa neatļauj kavēt studentus viņu macībās: viņiem taču jāgatavojas arī citiem eksāmeņiem" viņš mēdza teikt. To studenti ļoti plaši izmantoja un eksaminējās visur, kur tik profesoru varēja sastapt: Jūrmalas kāpās, uz laukiem meža un t. t.

Sbiedriskā dzīvē Šmits piedalījās samērā ļoti maz, gandrīz visu laiku pavadīdams savā kabinetā pie grāmatām. Kad viņu sauca pusdienā, tad viņš bieži jautāja: "Vai tad es vēl neesmu pusdienu ēdis?". Profesors Šmits nedzēra, nesmēķēja un visu mūžu turējās pie principa: nekad nevienam nebut paradā, ~~ko~~ viņš prasīja arī no sava dēla, un viņa dēls, kuram tagad ir jau 65 gadi, so ~~te~~ va principu nav laužis. x)

Stūdiņu laikā Šmits gan pats sacerēja, gan tulkoja vairākas studentu dziesmas, jo viņš bija muzikāls un viņam patika dziesmas. Tagad, nepilnu mēnesi prieks savas nāves, viņš sacerēja dzejoli, no kura tikai pirmas trīs rindinās ir rakstītajam atmiņa uzglabājusas:

"Jau svilpoja strazdi

"Unlazzi

"Jau ziedēja..."

No profesora Šmita jaunības laiku draugiem mināmi: Zvārgulu Eduards (Ed. Veidenbaums), prāv. Kundziņa dzimta, prof. Endzelīns un Mühlenbachs, sen. Jānis Kalācis, Māc. Jende, sūtnis K. Ducmanis, prof. P. Zālīte, prof. K. Balodis, prof. A. Dauge, Prof. Felsbergs, notārs K. Kreicbergs, adv. A. Krastkalns, prof. Maldonis, skolot. Inzelbergs, un daudzi citi.

Prof. Šmitu apglabāja uz valsts rēķina. Bērēs piedalījās valdības, Latvijas universitātes, Zinātnu komitejas, kulturālo biedrību pārstāvji un studentu organizācijas, kas nolika uz kapa ziedu vainagus, kā arī daudzi profesora personīgie draugi un privāti pavadītāji. Vainagu nolika arī bijušie profesora Šmita studenti no Austrumu Institūta. Šmits apglabāts Meža kapos, Akadēmiskas draudzes nodalījumā.

Prof. V. Maldonis, kuram Šmits jaunības dienās mācījis latīņu valodu, savā kapa runā pieminēja: "Te mēs glabājam arī manu skolotāju..."

(man ir vēl divi noraksti)
no šī raksta.